

στὴν ἀνθρώπινη σκέψη, εἴν' ἔνα λάθος, ἔνα στραβωπάτημα, εἶναι μιὰ ἀνόητη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ πλάσει κάτι ἐξω ἀπὸ τὴν Πλάση. "Αν εἴμαστε, λοιπόν, ταγμένοι νὰ ὑπερνικήσουμε κάτι, πρέπει νὰ ὑπερνικήσουμε μόνο τὴν ἀνοησία μας καὶ ὅχι τὸ ἄγαθό, ὅχι τὴν ἴδια τὴν Πλάση.

Δὲ λέω, βέβαια, πῶς ὅλες οἱ πλάκες τῶν ἐντολῶν εἶναι φυσικὲς καὶ ἀθραυστεῖς. 'Ο μέγας Ζαρατούστρας εἶχε δίκιο, ὅταν ἀμφισβητοῦσε τὴ γνησιότητα πολλῶν ἐντολῶν. 'Αγαθὸς δὲ ν εἶναι τὸ καθετὶ ποὺ εἴπαν οἱ ἀνθρωποι ἄγαθό. Καὶ κακὸς δὲ ν εἶναι τὸ καθετὶ πού, παραβαίνοντας τὶς ἐντολὲς αὐτές, ἀναγκάζονται οἱ ἀνθρωποι ἢ τοὺς ἀρέσει νὰ τὸ κάνουν. Τὸ Θεὸς τὸν πλησίασαν ἵσως κάμπισσοι ἀπὸ τοὺς παραβάτες πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ, τι τὸν πλησίασαν ὅσοι τηροῦν ὅλες τὶς ἐντολές !

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας· καὶ ἡξερε καλὰ ὅτι οὔτε καν γιὰ τοὺς δώδεκα δὲν ἥταν ἡ ἀλήθεια του ἀξιόπιστη.

10

Τὴν ἄλλη μέρα ξεκίνησε πάλι ὁ Ζαρατούστρας μαζὶ μὲ τοὺς δώδεκα. Ποιοί νάναι, τάχα, οἱ δώδεκα, ἔλεγε μέσα του· εἶναι, τάχα, μαθητές μου ; Καὶ ποιά εἶναι τὰ ὄνόματά τους ; Μὲ ἀκολουθοῦν, ἀλλὰ αἰσθάνομαι πιὸ πολὺ τὶς σκιές τους πίσω μου παρὰ τοὺς ἴδιους. Δὲν τολμῶ ν' ἀπλώσω τὸ χέρι μου καὶ νὰ πιάσω τὸ δικό τους. Θάταν φοβερὸ ἄν διαπίστωνα ὅτι μὲ ἀκολουθοῦν χωρὶς νάναι ἀπτοί. "Ἄσ εἶναι· δὲ χρειάζεται ὁ ἀνθρωπος ἀποδείξεις γιὰ τὸ καθετὶ. Οἱ ἀποδείξεις χαλᾶνε τὴν ἀλήθεια. Καὶ ὁ καθένας νομίζει ὅτι τὴν κατέχει ἐπειδὴ κατέχει τὶς ἀποδείξεις. Καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια, ἄν προσαχθεῖ ὡς μάρτυς σὲ δικαστήριο, δὲ μπορεῖ νὰ διαψεύσει, σύμφωνα μὲ τοὺς ἀνθρώπινους νόμους, τὶς ἀποδείξεις.

'Ακοῦστε, ἀγαπητοί μου, λέει ὁ Ζαρατούστρας στοὺς δώδεκα· ἡ ὥρα μου πλησιάζει, ἡ ὥρα τοῦ μέλλοντός μου. "Ως τώρα ἥταν στὴ ζωὴ μου ὅλα παρελθὸν καὶ παρόν: τὸ παρελθὸν Ζαρατούστρα τοῦ Μεγάλου καὶ τὸ παρὸν Ζαρατούστρα τοῦ Μικροῦ. Τὸ μέλλον, τὸ πραγματικὸ μέλλον, δὲν εἴν' ἐκεῖνο ποὺ ἔρχεται καὶ γίνεται μὲ τὴ σειρὰ του παρελθόν· τὸ πραγματικὸ μέλλον εἴν' ἐκεῖνο ποὺ αἱ ώνται ἔρχεται χωρὶς νὰ γίνεται ποτέ του παρελθόν. Τί ποτε δὲ γίνεται πιὰ παρελθόν ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ πεθαίνεις. Αὐτὸς εἶναι, ἀγαπητοί μου, ἔνα ἀπὸ τὰ μεγάλα μυστικὰ ποὺ εἶχα νὰ σᾶς πῶ.

Καὶ ὁ Ζαρατούστρας προχώρησε· οἱ δώδεκα τὸν ἀκολουθοῦσαν. Στὴ διασταύρωση δυὸς δρόμων τοὺς λέει ὁ Ζαρατούστρας:

“Οποιο δρόμο κι’ ἂν τραβήξω, θὰ μὲ βγάλει στὸ ἴδιο τέρμα. Δὲν ἔχω πιὰ ἀνάγκη νὰ κάμω ἐκλογή. Τὴν ἕκαμα ἄλλοτε, ὅταν ἀποφάσισα νὰ κατεβῶ ὄριστικὰ ἀπὸ τὸ βουνό μου. Τὴν ἕκαμα ἐπίσης ὅταν βρέθηκα στὴν οὐδέτερη ζώνη τοῦ κόσμου. Καὶ τὴν τελευταία μου ἐκλογὴ τὴν ἕκαμα, ὅταν ξαναγύρισα ἀπὸ τὸ μοναστήρι, ἀκολουθώντας τὴν συμβουλὴ τοῦ Ἀλιόσα. Τώρα πιὰ δὲν ἔχω νὰ ἐκλέξω πάρα μόνο τὸ ἀναπότρεπτο. Κ’ ἔχω νὰ σᾶς πῶ — αὔτὸ εἶναι τὸ δεύτερο μεγάλο μυστικὸ ποὺ θέλω νὰ σᾶς ἀποκαλύψω σήμερα — ὅτι καὶ τὸ ἀναπότρεπτο πρέπει νἀρχεται ω σὰν τὸ ἐκλέγουμε. Θὰ σᾶς πῶ καὶ κάτι παραπάνω: τὸ ἀναπότρεπτο περιμένει νὰ τὸ ἐκλέξουμε· δὲν ἔρχεται πάρα μόνο αὐτὸ τὸ ἐκλέξουμε. “Αν δὲν τὸ ἐκλέξουμε μόνοι μας, τότε ἀπλούστατα συμβαίνει, γιατὶ σὰν ἀναπότρεπτο δὲ μπορεῖ νὰ μὴ συμβεῖ, ἀλλὰ συμβαίνει σὰν κάτι ἀσχετο μὲ μᾶς, σὰν κάτι ξένο· καὶ τότε γίνεται μαζὶ του κι’ ὁ ἑαυτός μας ἀσχετος καὶ ξένος. Τὸ ἀναπότρεπτο πρέπει νὰ τὸ ἐκλέγουμε σὰν κάτι δικό μας· τότε προσέρχεται σὲ μᾶς καὶ σμίγει μὲ τὸν ἑαυτό μας μὲ τρόπο τέτοιον ποὺ ὁ ἑαυτός μας διατηρεῖται μέσα του ἀθικτος. Αὔτὸ ποὺ σᾶς λέω, ἀγαπητοί μου, τὸ λέω γιὰ καθετὶ ποὺ εἶναι ἀναπότρεπτο, ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ θάνατο.

Καὶ ὁ Ζαρατούστρας προχώρησε χωρὶς νὰ προσέξει ποιό δρόμο πῆρε· καὶ οἱ δώδεκα τὸν ἀκολούθησαν. Ἔνδι, ὅμως, προχωροῦσαν ὅλοι μαζὶ, τὰ βήματά τους ἔφτασαν σ’ ἓνα ἀδιέξοδο. Καὶ ὁ Ζαρατούστρας, χωρὶς νὰ σταματήσει, δηλαδὴ προχωρώντας πέρα κι’ ἀπὸ τὸ σημεῖο τοῦ δρόμου ὅπου ἦταν τὸ ἀδιέξοδο, λέει στοὺς δώδεκα:

Δὲν ὑπάρχει κανένα ἀδιέξοδο γιὰ ὅποιον εἶναι ἀποφασισμένος γιὰ ὅλα. Αὔτὸ εἶναι, ἀγαπητοί μου, τὸ τρίτο μεγάλο μυστικὸ ποὺ είχα νὰ σᾶς πῶ. Οἱ ἀνθρωποι νομίζουν ὅτι, ὅπου ὁ δρόμος φτάνει σὲ ἀδιέξοδο, φτάνουν καὶ τὰ βήματά μας σὲ ἀδιέξοδο. “Οχι, αὔτὸ εἶναι λάθος, εἶναι ὀπτικὴ ἀπάτη. Πέρ’ ἀπὸ τὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀδιέξοδο. “Ετσι δὲν ὑπάρχει ποτὲ ἀδιέξοδο γιὰ ὅποιον, ἔστω κι’ ἂν ζεῖ ἀκόμα, εἶναι ἀποφασισμένος νὰ προχωρήσει πέρ’ ἀπὸ τὴ ζωὴ. Κ’ ἔχουμε ως ἀνθρωποι ταχθεῖ νὰ προχωροῦμε πέρ’ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ περὶ πεθάνουμε. ”Ετσι γίνεται ὁ θάνατος ἐνας σταθμὸς δίχως καμιὰ σημασία· καὶ ὅταν

έρχεται, έχουμε ξεπεράσει όχι μόνο τή ζωή, αλλά καὶ τὸν ἕδιο τὸ θάνατο.

Καὶ ὁ Ζαρατούστρας προχώρησε πέρ' ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο· καὶ οἱ δώδεκα τὸν ἀκολούθησαν.

11

Σᾶς εἶπα νὰ μὲ ἀκολουθήσετε, τοὺς λέει ὁ Ζαρατούστρας τὴν ἄλλη μέρα· καὶ ὑπακούσατε. Θὰ μὲ ἀκολουθούσατε, τάχα, ὃν σᾶς ἔλεγα νὰ φύγετε ἀπὸ κοντά μου; Θάταν ἡ ἀγάπη σας ἐπικρατέστερη ἀπὸ τὴν ἐντολή μου; "Ω, πῶς θάθελα νὰ τῷξερα! Σὲ μιὰ στιγμὴ ἀδυναμίας — τὴν ὥρα ποὺ μπροστά στὴν παλιὰ πύλη σᾶς εἴδα νὰ ντρέπεστε γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς φάρσας ποὺ εἶχατε ὀργανώσει — νόμισα ὅτι εἶχα τὴν ἔξουσία νὰ σᾶς διατάξω νὰ μὲ ἀκολουθήσετε. Ναί, ἀπὸ ἀδυναμία διατάζουν οἱ ἄνθρωποι. "Οσοι εἶναι πραγματικὰ ἰσχυροί δὲν διατάζουν. "Ἐτσι ἔχασα τὴν μεγάλη εὐκαιρία νὰ ἴδω ὃν θὰ μὲ ἀκολουθούσατε χωρὶς νὰ σᾶς διατάξω νὰ τὸ κάνετε.

Μέσα στὰ λόγια μου αὐτὰ ὑπάρχει ὄλόκληρο τὸ μικρὸ μυστικὸ καὶ θε ἐγκόσμιας ἔξουσίας. Θὰ σᾶς τὸ ἀναλύσω τὸ μυστικὸ αὐτὸ γιὰ ν' ἀντιληφθεῖτε πόσῳ ἡ ἀδυναμία ἡ δική μου ποὺ σᾶς δῦνησε εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική σας ποὺ μὲ ἀκολουθεῖτε.

Εἶπε κι' ὁ μέγας Ζαρατούστρας μερικὰ ἀξιόλογα πράγματα γιὰ ὅσους διατάζουν καὶ γιὰ ὅσους ὑπακούουν. Τὰ εἶπε μιλώντας — τὸ θέμα αὐτὸ ἥταν τὸ πιὸ ἀγαπητό του θέμα — γιὰ τὴν ὑπερνίκηση τοῦ ἑαυτοῦ μας. 'Εδῶ βρίσκεται ἀκριβῶς τὸ λάθος του. "Αν δὲν ἔλεγε τὰ ὅσα εἶπε γιὰ νὰ καταλήξει στὴν ὑπερνίκηση τοῦ ἑαυτοῦ μας, θὰλεγε τ' ἀντίθετα ἀπ' ὅσα εἶπε. 'Εγὼ δὲν σᾶς καλῶ νὰ ὑπερνικήσετε τὸν ἑαυτό σας· σᾶς καλῶ νὰ μείνετε στὸν ἑαυτό σας, νὰ τὸν βρεῖτε καὶ νὰ τὸν κάνετε ἀληθινὰ δικό σας· νὰ κάνετε δικό σας τὸν ἔστω ἀσήμαντο ἑαυτό σας, ἐκείνον ποὺ μπορεῖ ν' ἀγαπήσει καὶ νὰ πονέσει, νὰ συμπονέσει καὶ νὰ δείξει καλωσύνη.

'Ο μέγας Ζαρατούστρας, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἔμμονη ἴδεα ὅτι πρέπει νὰ ὑπερνικήσουμε τὸν ἑαυτό μας, ἥταν φυσικὸ νὰ πεῖ ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ εὔκολο νὰ ὑπακούει κανένας παρὰ νὰ διατάξει. Καί, κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἔμμονη ἴδεα του, δὲ σκέφθηκε — ὁ μεγάλος αὐτὸς στυλίστας καὶ ζητητὴς τῶν πιὸ πρωτότυπων

ρητῶν — ὅτι, μιλώντας ἔτσι, εἶπε μιὰ πολὺ φτηνὴ κοινοτοπία. "Ολοὶ νομίζουν τὸ ἴδιο· ὅλοι λένε ὅτι εἶναι δυσκολότερο νὰ ὅδηγεῖς παρὰ ν' ἀκολουθεῖς.

Δὲν ἀρκέσθηκε, βέβαια, ὁ μέγας Ζαρατούστρας στὴ διατύπωση αὐτή. Κατάλαβε ὅτι θάταν ἀνεπαρκέστατη. Καὶ πρόσθεσε ὅτι, ὃν ὑπάρχει τὸ λογοτεχνικό σὲ κάθε ἐνέργεια διαταγῆς καὶ ἐπιβολῆς, τὸ τόλμημα αὐτὸν εἶναι ἀκόμα κρισιμώτερο ὅταν πᾶς νὰ διατάξεις τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό σου καὶ τὸν ἐκθέτεις ἔτσι στὸ μεγάλο πειρασμό, διατάξοντάς τον, νὰ ὑπάκουει! 'Η σκέψη αὐτὴ εἶναι ἀξιόλογη, ἀλλὰ δὲν ἀπέχει πάρα πολὺ κι' ἀπὸ λογοπαίγνιο.

'Εγὼ ποὺ δὲν εἴμαι πιὰ ὁ μέγας Ζαρατούστρας θὰ σᾶς πῶ ἄλλα λόγια. Τὸ μικρὸ μυστικὸ κάθε ἐγκόσμιας ἔξουσίας εἶναι ὅτι ἡ ἔξουσία, ἡ ἐπιβολή, ἡ διαταγὴ εἶναι πολὺ πιὸ εὔκολη ἀπὸ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν ὑποταγὴν. Ξέρετε πόσοι εἴν' ἐκεῖνοι πού, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, κατάφεραν νὰ ὑπακούσουν καὶ νὰ ὑποταγοῦν ἀληθινά; Θὰ σᾶς φανεῖ παράδοξη ἡ ἀπάντησή μου. "Οσοι τὸ κατάφεραν μετριοῦνται στὰ δάχτυλα τῶν χεριῶν μου. Πέρα γιὰ πέρα τὸ κατέφερε μάλιστα μόνον ἐνας: ἐκεῖνος ποὺ «καίπερ ὅντες, ἔμαθεν ἀφ' ὅντες ἔπαθεν τὴν ὑπακοήν».

Ναί, ἀπὸ ἀδυναμία διατάξουν οἱ ἄνθρωποι. 'Η ἱστορία τοῦ κόσμου εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες ἐκείνων πού, γιὰ νὰ κρύψουν τὴν ἀδυναμία τους, βγάζουν διαταγές κ' ἔξουσιάζουν. "Ολοὶ οἱ κοντοὶ εἶχαν κ' ἔχουν τὴ μανία νὰ διατάξουν τοὺς ψηλούς! Κι' ἀπὸ πάνω ὅς κάτω, σ' ὅλοκληρη τὴν κλίμακα τῆς Ἱεραρχίας, ὁ καθένας διατάξει τὸν ἄλλον. Εἶχε δίκιο ὁ μέγας Ζαρατούστρας, ὅταν εἶπε ὅτι στὴν ψυχὴ κ' ἐκείνων ἀκόμα ποὺ ὑπηρετοῦν ὑπάρχει ἡ βούληση νάναι ἀφεντάδες. 'Αλλὰ δὲν κατάλαβε ὁ μέγας Ζαρατούστρας ὅτι θὰ πρεπεῖ ν' ἀναζητήσει καὶ τὶς ἔξαιρέσεις. Καὶ δὲ ζήτησε ν' ἀνακαλύψει ἐκείνους — τοὺς λίγους, τοὺς ἐλάχιστους — ποὺ τὴν τόσο ἰσχυροὶ ὅστε δὲν εἶχαν ποτέ τους ἀνάγκη νὰ διατάξουν.

Αὐτοὶ οἱ λίγοι, οἱ ἐλάχιστοι, δὲν εἶχαν καν ἀνάγκη νὰ διατάξουν τὸν ἑαυτό τους· ἔτσι δὲν εἶχαν καὶ ἀνάγκη νὰ ὑπακούσουν στὸν ἑαυτό τους· ὅταν εἶσαι ὁ ἑαυτός σου, δὲ χρειάζεται νὰ ὑπακούσεις στὸν ἑαυτό σου· εἶσαι ὅλοκληρος καὶ ἀκέραιος, ἔστω καὶ ὃν εἶσαι ὁ ἔσχατος. "Ετσι, χωρὶς νὰ ἔχαντλεῖς τὴ δύναμή σου ὑπακούοντας στὸν ἑαυτό σου, εἶσαι ἔτοιμος νὰ ὑπακούσεις μὲ ὅλοκληρο τὸν ἑαυτό σου, χωρὶς δυστροπία, σὲ κάτι

ἄλλο : στὴ φωνὴ μιᾶς δύσκολης ὥρας ἢ στὴ φωνὴ τοῦ πλησίον σου ἢ στὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Στὸ βάθος, εἴτε ἡ δύσκολη ὥρα σου μιλάει, εἴτε ὁ πλησίον σου σὲ χρειάζεται, ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ εἰν’ ἐκείνη ποὺ σὲ καλεῖ νὰ ὑπακούσεις. Καὶ πρέπει νὰ σαι πάντα ἐλεύθερος νὰ ὑπακούς· δὲν ὑπακούει ὁ διοῦλος· ὁ ἐλεύθερος ὑπακούει.

Ἐσεῖς, ἀγαπητοὶ φίλοι, ποὺ μὲ ἀκολουθεῖτε, εῖστε πιὸ ἐλεύθεροι ἀπὸ μένα ποὺ σᾶς ὅδηγῶ. Ὡ, πῶς θάθελα νὰ μὲ εἶχατε ἀκολουθήσει χωρὶς νὰ σᾶς ἔχω δώσει ἐγὼ τὴν ἐντολὴν νὰ τὸ κάμετε. Θὰ μὲ ἀκολουθούσατε, τάχα, ἂν δὲ σᾶς τὴν ἔδινα ; ‘Η παρουσία σᾶς, ὅπως τὴν ἔχω προκαλέσει μὲ τὴν προσδοκία μου καὶ τὴν ἐντολὴν μου, δὲ μὲ λυτρώνει ἀπὸ τὴν μοναξιά. Ἐχω τὸ αἴσθημα ὅτι ἐνσαρκώνετε τὴν ἀποστολή τῶν μαθητῶν καὶ φίλων μου. Καὶ δὲν τολμῶ νὰ σᾶς πῶ νὰ μοῦ δώσετε τὸ χέρι, γιατὶ φοβάμαι ὅτι μπορεῖ ν’ ἀποδειχθεῖ ὅτι δὲν εἶστε ἀπτοί.

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας καὶ προχώρησε· καὶ οἱ δώδεκα τὸν ἀκολούθησαν.

12

Μιὰν ἄλλη μέρα (καὶ τρεῖς μῆνες συνέχεια ὁ Ζαρατούστρας προχωροῦσε καὶ οἱ δώδεκα τὸν ἀκολουθούσαν) λέει ὁ Ζαρατούστρας στοὺς δώδεκα :

Δὲ λέω πῶς ἡ ἡγεσία δὲν εἶναι στὸν κόσμο ἀναγκαία. Ὁπως, ὅμως, τὴν ἀσκοῦν οἱ ἡγέτες τοῦ κόσμου τούτου, εἶναι δεῖγμα ἀδυναμίας· οἱ ἡγέτες εἶναι πολὺ πιὸ ἀδύνατοι ἀπὸ κείνους ποὺ ἀκολουθοῦν. Δὲ βλέπετε πῶς διατάζουν οἱ περισσότερες γυναῖκες τοὺς ἀντρες τους; Διατάζουν ἀπὸ ἀδυναμία. Τὸ ἴδιο συμβαίνει στὰ κράτη, τὸ ἴδιο σ’ ὅλους τοὺς κοινωνικοὺς ὀργανισμούς. ‘Υστερικοὶ καὶ ματαιόδοξοι ἀνθρώποι — ἀδύνατοι, φοβερὰ ἀδύνατοι — ἔξουσιάζουν καὶ διατάζουν ὅχι μόνο τοὺς πολλούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς διαλεχτούς. Καὶ θὰ σᾶς πῶ ἐνα μυστικό: οἱ πολὺ διαλεχτοὶ βρίσκονται ἀνάμεσα στοὺς πολλούς καὶ ὅχι ἀνάμεσα στοὺς λίγους. Μέσ’ στὸν ὀκεανὸν βρίσκονται οἱ πιὸ καθαρὲς σταγόνες νεροῦ· καὶ δὲ χάνονται οἱ σταγόνες αὐτές· τὶς ξεχωρίζει ὁ Θεός.

Τὸ ξαναλέω: ἡ ἡγεσία εἶναι στὸν κόσμο ἀναγκαία. Ποιὰ, ὅμως, ἡ ἡγεσία; Ὁχι ἐκείνη ποὺ τὴν ἀσκοῦν οἱ ἰσχυροὶ τῆς χῆς. Κάποιας ἄλλη ἡ ἡγεσία εἶναι ἀναγκαία. Δυὸς βασιλιάδες ποὺ ἥρθαν

καὶ μὲ βρῆκαν, ὅταν ἦμουν ὁ μέγας Ζαρατούστρας, εἶχαν ἔγκαταλείψει τὸ θρόνο τους γιατί, ὅπως ἔλεγαν, δὲν τοὺς πήγαινε νὰ παίζουν τοὺς πρώτους χωρὶς νᾶναι στ' ἀλήθεια οἱ πρῶτοι. Κατεβαίνοντας ὅριστικὰ ἀπὸ τὸ βουνό μου (καὶ τότε εἶχα πάψει νᾶμαι ὁ μέγας Ζαρατούστρας, χωρὶς νᾶχω γίνει ὅμως ἀκόμα ὁ μικρός), τοὺς ἀπάντησα ξανὰ καὶ τοὺς εἶπα κάμποσα λόγια ποὺ νομίζω πώς ἥταν σωστά. Δὲν τοὺς εἶπα, ὅμως, τὴν πιὸ μεγάλη ἀλήθεια, ἐκείνη ποὺ μόνο τώρα εἴμαι σὲ θέση νὰ πῶ. Ποῦ νὰ τοὺς βρῶ, ὅμως, τώρα γιὰ νὰ τοὺς πῶ τὴ μεγάλη ἀλήθεια ;

Δὲ θὰ τοὺς βρεῖς πιὰ πουθενά, διδάσκαλε, εἶπε ὁ ἔνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα διακόπτοντας τὸν Ζαρατούστρα.

Λέσ νὰ μὴ μὲ δεχθοῦν ἔκει ποὺ βρίσκονται ; — ρώτησε ὁ Ζαρατούστρας τὸ μαθητὴ ποὺ τὸν διέκοψε.

"Ἐπεσαν, διδάσκαλε, πολεμώντας στὸ πεδίο τῆς τιμῆς, παρατήρησε ὁ μαθητής.

'Ακολούθησαν, λοιπόν, τὴ συμβουλή μου ; — εἶπε τότε ὁ Ζαρατούστρας καὶ κοίταξε στὸ ἄπειρο.

'Ο ἔνας ἀπὸ τοὺς δυὸς ἥταν ὁ δικός μας βασιλιᾶς, παρατήρησε ὁ μαθητής· ἐμεῖς οἱ νέοι πολεμήσαμε ἐναντίον του προτιμούσαμε τὴ δημοκρατία. "Οταν τὸν εἴδαμε, ὅμως, νὰ πέφτει, κρατώντας ψηλὰ τὸ ὑπερήφανο κεφάλι του, γενήκαμε ὅλοι μας μοναρχικοί. 'Ο βασιλιᾶς μας, ὅμως, δὲν εἶχε διάδοχο. Καὶ τώρα ποὺ εἴμαστε μοναρχικοί, δὲν ὑπάρχει βασιλιᾶς.

"Υπάρχει ! — παρατήρησε ὁ Ζαρατούστρας· ὑπάρχει ἔκεινος ποὺ ἔπεσε· κάποια μέρα — αὔριο ἢ σ' ἐκατὸ χρόνια — θ' ἀναστηθεῖ καὶ θ' ἀποκτήσει διάδοχο. "Αν δὲν ἔπεφτε στὸ πεδίο τῆς τιμῆς, δὲ θὰ κρατιόταν στὸ θρόνο του, ἔστω κι' ὃν εἶχε διάδοχο ἢ διάδοχίνα. Καὶ τί ἔγινε ὁ ἄλλος βασιλιᾶς ;

"Ἐπεσε κι' αὐτὸς πρὶν γυρίσει ξανὰ στὴ δική του χώρα, ὅπου τὸν πτερίμεναν μὲ ἀγκάλες ἀνοιχτὲς καὶ ὅπου δὲ θὰ χρειαζόταν ἐμφύλιος πόλεμος γιὰ ν' ἀνεβεῖ ξανὰ στὸ θρόνο. Θεώρησε, ὅμως, χρέος του, χρέος φιλίας καὶ ἀλληλεγγύης, πρὶν γυρίσει στὴ δική του χώρα, νὰ βοηθήσει τὸ δικό μας βασιλιά· καὶ ἔπεσε μαζί του.

Αἰωνία ἡ μνήμη του ! Καὶ τί ἀπόγινε ὁ γάϊδαρος τῶν δυὸ βασιλιάδων ; — ρώτησε ὁ Ζαρατούστρας.

Αὐτὸς ἔπεσε πρῶτος ! — ἀπαντάει ὁ μαθητής· τὸν εἶχαν ὁδηγό τους οἱ δυὸ βασιλιάδες κ' ἔπεσε πρῶτος.

Μὲ ὅσα ἀκούω τὴ στιγμὴ αὐτὴ — καὶ πρέπει νὰ πῶ ὅτι καὶ

συγκίνησή μου φτάνει στὸ ἄπειρο — συγκροτήθηκε ἡ πιὸ διδακτική καὶ πιὸ ὥραία παραβολή, παρατήρησε ὁ Ζαρατούστρας· οἱ δυὸς βασιλιάδες καὶ ὁ γάϊδαρός τους συγκροτοῦν τὸ μῆθο τῆς ἐποχῆς μας. Κάνουν μεγάλο λάθος ὅσοι λένε ὅτι ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἀνίκανη νὰ γεννήσει ἔνα νέο μῆθο. Καὶ θε ἐποχὴ εἶναι ἰκανὴ γιὰ μύθους, φτάνει νὰ ὑπάρχουν οἱ ἀφελεῖς — οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι — ποὺ εἶναι πρόθυμοι νὰ πιστέψουν. Κ' ἐγὼ εἴμαι ὁ ἀφελής· εἴμαι, ἔστω, ὁ μόνος ἀφελής στὶς μέρες μου. Ἀρκεῖ ὅμως κ' ἐν αἷς ἀφελής — ἔνας καὶ μοναδικὸς — γιὰ νὰ σώσει ὅλους τοὺς ἔξυπνους !

Καὶ ποιά εἶναι ἡ μεγάλη ἀλήθεια ποὺ θάλεγες στοὺς βασιλιάδες, ἀν ζοῦσαν ἀκόμα; — ρωτάει ὁ μαθητὴς ποὺ εἶχε δώσει ὅλες αὗτες τὶς πληροφορίες.

‘Η μεγάλη ἀλήθεια ποὺ θὰ τοὺς ἔλεγα, ἀπαντάει ὁ Ζαρατούστρας, εἰν’ ἐκείνη ποὺ ὁ ἴδιος τους ὁ θάνατος — φυσικά, κι’ ὁ θάνατος τοῦ γαϊδάρου — συμβολίζει. Θὰ τοὺς ἔλεγα ὅτι ἀληθινὸς ἡγέτης δὲν εἴν’ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ὁ πρῶτος. “Οχι· ἀληθινὸς ἡγέτης εἴν’ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ γίνεται ὁ ἔσχατος. Πέφτοντας πρῶτοι στὸ πεδίο τῆς τιμῆς, ἔπεσαν οἱ δυὸς βασιλιάδες σὰν οἱ ἔσχατοι τῶν στρατιωτῶν. Ἀντὶ νὰ βγάλουν διαταγές, ἔδωσαν τὸ παράδειγμα. ‘Η ἀληθινὴ ἡγεσία, ἐκείνη ποὺ εἶναι ἀναγκαία στὸν κόσμο, δὲν διατάζει, ἀλλὰ δίνει τὸ παράδειγμα !

Καὶ ποιό νόημα ἔχει ὁ γάϊδαρος στὸ νέο μῆθο τῆς ἐποχῆς μας; — τοῦ φάνηκε τοῦ Ζαρατούστρα ὅτι ρώτησε κάποιος ἀπὸ τοὺς δώδεκα.

‘Ο γάϊδαρος, ἀπαντάει ὁ Ζαρατούστρας, ἔχει ἔνα μεγάλο νόημα. Δὲν εἶχε διόλου ἄδικο κάποιος ἀνεπίκαιρος ποιητὴς στὴ Γαλλία ποὺ προσευχήθηκε στὸ Θεὸ — καὶ μάλιστα σὲ στίχους — νὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ πάει στὸν Παράδεισο μαζὶ μ' ὅλους τοὺς γαϊδάρους. ‘Ο γάϊδαρος τῶν βασιλιάδων ἥταν ὁ καλύτερος δυνατὸς ὄδηγὸς ποὺ μποροῦσαν νὰ διαλέξουν οἱ δυὸς ἔστεμμένοι φίλοι μου. Περήφανα ἄλογα ταιριάζουν, λένε, πιὸ πολὺ στοὺς βασιλιάδες. Καθάλα σὲ ἄγρια ἄτια κατακτούσανε τὸν κόσμο ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Μέγας Ἀττίλας. Μὲ τὸ ἄτι τους ὅμως κατακτοῦν οἱ βασιλιάδες τὸν κόσμο γιὰ νὰ τὸν χάσουν κάποια μέρα πάλι· γιὰ νὰ τὸν χάσουν οἱ ἴδιοι ἢ οἱ διάδοχοί τους. “Ο, τι κερδίζεις μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπεινωσύνη τοῦ γαϊδάρου

δὲν τὸ χάνεις ποτέ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη, βέβαια, νὰ μιμεῖται ὁ ἀνθρωπός τὸ γάϊδαρο σὲ ὅλα· δὲν εἶναι ἀνάγκη π.χ. νὰ γκαρίζει ἢ νὰ τσινάει· ὅσο συμπαθητικὸν εἶναι τὸ γκάρισμα τοῦ γαϊδάρου, τόσο ἀνυπόφορο εἶναι ν' ἀκοῦσεις ἀνθρώπους νὰ γκαρίζουν. Μήπως δὲν εἶναι ἔξισου ἀντιπαθητικό, κωμικὸν καὶ ἀνυπόφορο ν' ἀκοῦσεις ἀνθρώπους — ἐννοῶ, εἰδικώτερα, τὰ ἀνθρώπινα θηλυκὰ — νὰ τιτιβίζουν σὰν τὰ σπουργύτια;

Καὶ τί κέρδισαν οἱ δυὸς βασιλιάδες ἔχοντας δῦνηγό τους τὸ γάϊδαρο; — ρώτησε κάποιος ἀπὸ τοὺς δώδεκα.

Κέρδισαν κάτι ποὺ δὲ χάνεται ποτέ, ἀπαντάει ὁ Ζαρατούστρας· δὲν κέρδισαν, βέβαια, τὸν κόσμον κέρδισαν, ὅμως, τὸν ἑαυτό τους, τὸν ἄληθινὸν καὶ ταπεινὸν ἑαυτό τους· μὲ τὸ γάϊδαρο ὡς δῦνηγό λυτρώθηκαν ἀπὸ κάθε οἴηση καὶ ματαιοδοξίᾳ· ἔτσι γνώρισαν ἄληθινὰ τὸν ἑαυτό τους. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ θὰ τὸν γνωρίσεις τὸν ἑαυτό σου — κ' εἶναι τόσο καλὸς ὁ ἑαυτός σου, ότι ἀδελφέ μου ἀνθρωπε — δὲν τὸν χάνεις ποτέ· δὲ σὲ ἀποξενώνει πιὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου οὔτε ὁ θάνατος. Εἴδατε τί γενναῖος, ἄλλα καὶ τί αἰσθηματικός, ἥταν ὁ γάϊδαρος τῶν δυὸς βασιλιάδων; "Ἐπεσε πρῶτος, γιατὶ μόνον ἔτσι, πέφτοντας πρῶτος, μποροῦσε νάναι ἔτοιμος γιὰ νὰ ὑποδεχθεῖ τοὺς δυὸς βασιλιάδες στὸν ἄλλον κόσμο, μόλις θάπεφταν κι' αὐτοί.

Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας καὶ προχώρησε· καὶ οἱ δώδεκα τὸν ἀκολούθησαν.

13

Μιὰν ἄλλη μέρα, ξεκινώντας ὁ Ζαρατούστρας μὲ τοὺς δώδεκα, σκέφθηκε ὅτι εἶχε παραλείψει κάτι ὅταν τοὺς μίλησε γιὰ τὴν ἥγεσία καὶ τὴν ἔξουσία. Μ' ἀρέσει, ἄλλωστε, εἶπε μέσα του, ἥ τριλογία· κ' οἱ λόγοι μου πάνω στὸ μεγάλο αὐτὸν θέμα ἥταν μόνο δυό.

"Ακοῦστε, ἀγαπητοί μου, λέει ὁ Ζαρατούστρας στοὺς δώδεκα· ἥ ἥγεσία — σᾶς τὸ ξαναλέω — εἶναι ἀναγκαῖα. Εἶναι, ὅμως, ἀναγκαῖα ὡς γέφυρα ποὺ δῦνηγει στὴν ὑποταγή· ὁ ἄληθινὸς ἥγέτης πάει νὰ ὑποταχθεῖ σὲ νόμους πιὸ αὐστηροὺς ἀπὸ τοὺς νόμους ποὺ ἔχει ἐκδώσει γιὰ τοὺς ἄλλους. Ποιός εἶναι, ὅμως, στὴ ζωὴ τῶν κρατῶν ὁ τέτοιος ἥγέτης; "Ισως δὲν ἥρθε ἀκόμα· ἄλλα κάποτε θὰ ρθεῖ· θὰ ρθεῖ σὲ χίλια ἔστω χρόνια· μὴ βιάζεστε καὶ μὴν ἀνυπομονεῖτε· θὰ ρθεῖ διπλωσδήποτε, ἔστω καὶ σὲ δέκα χιλιάδες χρόνια.

‘Ο μέγας Ζαρατούστρας εἶχε μιὰ βαθειὰ ἀντιπάθεια γιὰ τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνο ποὺ ὅνομάζουμε « κράτος ». Τὸν εἶχε κάπως ἐκνευρίσει ἡ μεγαλόστομη ἀνοησία πολλῶν σοφῶν στὶς μέρες του ποὺ πῆγαν νὰ θεοποιήσουν τὸ κράτος. Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν τί νὰ ποῦν — καὶ ἔπρεπε ὅπωσδήποτε, σὰ σοφοὶ ποὺ ἦταν, νὰ ποῦν κάτι καινούργιο ποὺ ν' ἀρέσει μάλιστα στοὺς ισχυροὺς τῆς γῆς — κ' ἔτσι κατασκεύασαν μιὰ μεταφυσικὴ τοῦ κράτους ποὺ μπροστὰ της ἡ φυσικὴ τῆς ἀγέλης εἶναι τούλαχιστον ἀληθινή.

‘Ο μέγας Ζαρατούστρας κυριεύθηκε, λοιπόν, ἀπὸ ἀντίδρασῃ· καὶ τὸν καταλαβαίνω, ὅσο κι' ἂν ἔπαψε ἀπὸ καιρὸν νάναι ὁ ἑαυτός μου. Ή ἀντίδρασῃ αὐτὴ τὸν ἔκαμε νὰ πεῖ μερικὰ ἀπὸ τὰ ὠραιότερα λόγια του. Μαγεύθηκε, ὅμως, τόσο ἀπὸ τὰ ὠραῖα του ρητὰ ποὺ εἶπε καὶ μερικὰ ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ πεῖ.

Τί φταιίει τὸ κράτος, ἂν βρέθηκαν κάμποσοι ἀργόσχολοι ποὺ πῆγαν νὰ τὸ θεοποιήσουν; Κατάσταση ἀνάγκης εἶναι τὸ κράτος καὶ τίποτε περισσότερο. Τίποτε περισσότερο, ἀλλὰ καὶ τίποτε λιγώτερο. Δὲ χρειάζεται οὔτε νὰ τὸ ὑπερτιμήσουμε, οὔτε ὅμως καὶ νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὴν ἀγέλη, ὅπως τόκαμε ὁ μέγας Ζαρατούστρας πού, ἐνῶ ἔχτιζε φράχτες γύρω του γιὰ νὰ μὴ μπαίνουν στὰ περιβόλια του τὰ γουρούνια καὶ οἱ ὄνειροπόλοι, ἦταν ὁ ἴδιος ἐνας φοβερὸς ὄνειροπόλος καὶ νοσταλγός. Τί σχέση ἔχει τὸ κράτος μὲ τὴν ἀγέλη; “Οπου δὲν ὑπάρχει σύκριση, δὲ χρειάζεται νὰ διατυπώνουμε καὶ κρίση.” Ας εἶναι· τοῦ μεγάλου Ζαρατούστρα τοῦ ἄρεσε ἡ ἀγέλη, ἐπειδὴ ἡ ἀγέλη ἔχει καὶ κεσέμι· εἶναι, ὅμως, τὸ κεσέμι, ὁ κριός, πραγματικὸς ἥγέτης; Μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ μέγας Ζαρατούστρας δὲν εἶχε ξεκαθαρίσει διόλου μέσα του τὸ νόημα τῆς ἥγεσίας. Η ἥγεσία δὲν εἶναι καθεστῶς ζωολογικό· εἶναι καθεστῶς ἥθικό. Αν θέλετε μάλιστα νὰ φτάσω στὰ ἄκρα τῆς ἀληθείας, πρέπει νὰ σᾶς πῶ ὅτι ἀληθινὸς ἥγέτης δὲν εἶναι ὁ βιολογικὰ ισχυρότερος, δὲν εἶναι ὁ νικητής· ἀληθινὸς ἥγέτης εἶναι ὁ μεγάλος ἥττημένος. Ποιός ἦταν, τάχα, ὁ ἀληθινὸς ἥγέτης ἀνάμεσα στοὺς δυό: ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος ἢ Ἐκεῖνος; Ο Τιβέριος εἶχε ὅνομα πασίγνωστο. Ἐκεῖνος εἶχε ἔνα ὅνομα ποὺ τὸν καιρὸν ἐκεῖνο τῷξεραν μόνο μερικοὶ ὄγράμματοι ψαράμενοι. Ο Τιβέριος ἦταν ὁ νικητής καὶ ὁ κυρίαρχος. Ἐκεῖνος ἦταν ὁ ἥττημένος ποὺ κι' αὐτὸς ὁ πιστὸς καὶ καλοκάγαθος Πέτρος, ὅταν ἤρθε ἡ κρίσιμη ὥρα, ἔκαμε πῶς δὲν τὸν γνώριζε. Ποιός ὅμως ἀπὸ τοὺς δυὸς ἦταν ὁ ἀληθινός

όδηγὸς καὶ ἡγέτης ; Τὸν Τιβέριο τὸν ἀγνοοῦν σήμερα ὅλοι.
Ἐκεῖνον, τὸν μνημονεύουν ὅλοι καὶ μόνο ἐγὼ ποὺ τὸν λα-
τρεύω περισσότερο ἀπ' ὅλους φοβᾶμαι νὰ μνημονεύσω τ' ὄνο-
μά του.

Καὶ τὸ περίεργο εἶναι ὅτι Ἐκεῖνος, δηλαδὴ ὁ ἀληθινὸς ὄδηγὸς
καὶ ἡγέτης, δὲν ἔν αὐτοῖς βήτησε τὸ δικαίωμα τοῦ Τιβέριου νὰ
λέει ὅτι εἶναι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου. Τὰ Καίσαρος Καίσαρι,
εἶπε Ἐκεῖνος. Δὲ σκέφθηκε ὁ μεγάλος ἡττημένος ν' ἀρνηθεῖ τὴ
χρησιμότητα τοῦ κράτους. Ἀφοῦ ὑπάρχει ἱστορία, δὲ μπορεῖ
παρὰ νὰ ὑπάρχει καὶ τὸ κράτος ὡς κατάσταση ἀνάγκης. "Αν
ζούσαμε ἀκόμα στὴν προϊστορία, θὰ εἴχαμε ἀγέλες καὶ ὄρδες.
Θάταν ὅμως εὔχαριστημένος ὁ μέγας Ζαρατούστρας, ἃν ζού-
σαμε ἀκόμα στὴν προϊστορία ; Θὰ μποροῦσε, τάχα, νὰ διατυ-
πώσει τὰ ρητά του καὶ νὰ πεῖ τὶς ἔξυπνάδες του στὴ ζούγκλα ;
Εἶναι πάρα πολὺ εὔκολο νὰ λέει κανένας ἔξυπνάδες. Καὶ εἶπα
— ὅταν ήμουν ὁ μέγας Ζαρατούστρας — τὸ σει ποὺ ἔξαντλήθηκε
ὅλόκληρη ἥ προμήθεια ἔξυπνάδας ποὺ ὑπῆρχε στὸν κόσμο, κ'
ἔτσι δὲν ἔχω πιὰ στὴ διάθεσή μου ἄλλες ἔξυπνάδες γιὰ νὰ τὶς
πῶ. 'Αλλὰ καὶ ἃν εἴχα, θὰ προσπαθοῦσα — ἐγὼ ὁ μικρὸς Ζαρα-
τούστρας — νὰ τὶς ἀποφύγω.

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀσυγχώρητες ἔξυπνάδες ποὺ εἶπε ὁ μέγας
Ζαρατούστρας γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀντίδρασή του πρὸς τὸ κρά-
τος. Χτυπώντας τὸ θεοποιημένο κράτος, παρασύρθηκε τόσο ποὺ
εἶδε τὸ κράτος γενικὰ σὰν κάτι κακὸ καὶ ἄχρηστο. Καὶ χτυπών-
τας τὸ κράτος γενικὰ σὰν κάτι ἄχρηστο καὶ κακό, τἄβαλε καὶ
μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦν καὶ κινοῦνται μέσ' στὸ κράτος. Καὶ
εἶπε ὁ μέγας Ζαρατούστρας : "Υπερβολικὰ πολλοὶ εἶναι οἱ ἀν-
θρωποι ποὺ γεννιοῦνται· γιὰ κείνους ποὺ περσεύουν ἐφευρέ-
θηκε τὸ κράτος !

"Ω, πόσο ἀδικοῦσε τὸν ἕαυτό του, μιλώντας ἔτσι, ὁ μέγας
Ζαρατούστρας ! Πῶς μποροῦσε νὰ ξέρει, ποιοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-
πους περσεύουν καὶ ποιοὶ δὲν περσεύουν ; Στὸ βάθος, θεωροῦσε
τὸν ἴδιο τὸν ἕαυτό του περιττό, καὶ γιὰ νὰ κρύψει ἀπὸ τὴν καρ-
διά του τὸ αἰσθημα ποὺ εἶχε ὅτι εἶναι περιττός, ἔλεγε ὅτι περ-
σεύουν οἱ ἄλλοι !

"Οχι, ἀγαπητοὶ φίλοι· κανένας ἀνθρωπος στὸν κόσμο δὲν
περσεύει. "Οσοι κι' ἃν εἶναι οἱ ἀνθρωποι, κανένας τους δὲν περ-
σεύει. Κ' ἐκεῖνοι ποὺ περσεύουν λιγώτερο ἀπ' ὅλους εἶναι ἀκρι-

βῶς οἱ πολλοί, οἱ ἔσχατοι, οἱ μικροί, οἱ ἀνώνυμοι ! Πολλές ἀπό τὶς ρήσεις τοῦ μεγάλου Ζαρατούστρα ἔχουν τὸ προσὸν ὅτι, ἀντιστρέφοντας τὸ νόημά τους, βρίσκουμε τὴν ἀλήθειαν ἔτσι μᾶς δίνουν τὸ κλειδὶ τῆς ἀλήθειας, χωρὶς νὰ μᾶς δίνουν τὴν ἕδια τὴν ἀλήθειαν.

“Υπάρχουν ἀπέραντες ἀκόμα ἐκτάσεις στὸν κόσμο ποὺ εἶναι ἀνεξερεύνητες. Τὶς ἐκτάσεις αὐτὲς καλεῖται νὰ τὶς ἀνακαλύψει ἡ καρδιά μας. Μὲ λίγη καλωσύνη χωρᾶνε πολὺ περισσότεροι ἄνθρωποι στὸν κόσμο· θὰ χωρᾶνε ἀδιάκοπα περισσότεροι.

“Ἐχω νὰ σᾶς δώσω μιὰ συμβουλή : Μὴ χρησιμοποιεῖτε τὴν ἀριθμητικὴν ὅταν μετρᾶτε τοὺς ἀνθρώπους· μὴ χρησιμοποιεῖτε καμμιὰ μαθηματικὴν μέθοδο ὅταν ἔξετάζετε τὴν χωρητικότητα τῆς γῆς. Οἱ ἄνθρωποι — οἱ πολλοί, οἱ ἀνώνυμοι — δὲν πιάνουν πολὺν τόπο στὸν κόσμο· δὲν πιάνουν σχεδὸν διόλου τόπο. Χωράει ἡ καρδιά σου τὸν ἄνθρωπο ; ”Αν χωράει τὸν ἄνθρωπο, χωράει καὶ καὶ θε ἄνθρωπο, ὅσοι κι’ ἀν εἶναι οἱ ἄνθρωποι στὸν κόσμο. Τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ζαρατούστρας καὶ προχώρησε· καὶ οἱ δώδεκα τὸν ἀκολούθησαν.

14

Μιὰ μέρα τοῦ φάνηκε τοῦ Ζαρατούστρα ὅτι ἥρθε πάλι ἡ ἀνοιξη. Τώρα ποὺ ἄρχισαν ὅλα ν’ ἀνθίζουν γύρω μου, θὰ μαραθοῦν ὅριστικὰ οἱ σκέψεις μου, εἶπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας.

Τὴν ἡμέρα ἐκείνη δὲν πρόσεξε ὁ Ζαρατούστρας διόλου ἀν τὸν ἀκολουθοῦσαν ἡ ὅχι οἱ δώδεκα. Τὴν ἡμέρα ἐκείνη δὲν πρόσεξε παρὰ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε ξανάρθει ἡ ἀνοιξη.

‘Απὸ πότε ἄρχισαν ν’ ἀνθίζουν τὰ δέντρα στὸν κόσμο ; — εἶπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας· κάποτε θὰ σημειώθηκε στὸν κόσμο ἡ πρώτη ἀνοιξη. ”Ω, τί μεγάλη θάταν ἡ στιγμὴ ἐκείνη ! Καὶ πόσο θὰ χάρηκαν τὰ μάτια τοῦ Θεοῦ ! Θαρρῶ πώς τὴ στιγμὴ ποὺ σημειώθηκε στὸν κόσμο ἡ πρώτη ἀνοιξη, θὰ σκέφθηκε ὁ Θεὸς ὅτι ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ὑπάρξουν κι’ ἄλλα μάτια γιὰ νὰ τὴ χαροῦν : τὰ μάτια τῶν ζώων, τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων.

Τώρα ἡ μοναξιά μου εἶναι ἀνθισμένη, εἶπε μέσα του ὁ Ζαρατούστρας.

15

Μιὰν ἄλλη μέρα ξεκίνησε πάλι ὁ Ζαρατούστρας· καὶ ἦταν